

Warszawa, dnia 30 kwietnia 2015 r.

KMP.571.5.2015.MKu

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Aresztu Śledczego w Radomiu
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 24 – 25 lutego 2015 r., do Aresztu Śledczego w Radomiu (zwanego dalej: Aresztem, AŚ lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji), Magdalena Filipiak (psycholog, prawnik), Przemysław Kazimirski i Marcin Kusy (prawnicy).

Celem wizytacji prewencyjnej było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością, osadzonych w Areszcie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Inne kwestie dotyczące osób pozbawionych wolności, ujawnione przy okazji wizytacji, zostały opisane w pkt 13 niniejszego Raportu.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z ppłk Sławomirem Grzybem – dyrektorem AŚ oraz jego zastępcami;
- dokonano oglądu terenu jednostki, pomieszczeń przeznaczonych do wspólnego użytku przez osadzonych (m.in. sale widzeń, świetlice), cel wskazanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością, izb chorych oraz cel przejściowych;

- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz z pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją Aresztu.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną, użyto dalmierza oraz sprawdzono przystosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Przedstawiciele KMP poinformowali dyrektora Aresztu oraz jego zastępców o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem jednostki.

Wszystkie normy dotyczące wymiarów ustalone zostały przez osoby z niepełnosprawnością z Fundacji *Polska bez barier* zgodnie ze standardami planowania dostępności i uznane za optymalne dla odpowiedniego dostosowania placówek wizytowanych przez przedstawicieli KMP.

2. Legalność pobytu i prawidłowość rozmieszczenia osadzonych

Wizytowany Areszt jest jednostką przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn oraz skazanych odbywających karę po raz pierwszy i młodocianych, odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego. Ponadto w jednostce działa oddział terapeutyczny dla osób uzależnionych od alkoholu. Zgodnie z *zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 55/13 z dnia 20 grudnia 2013 r.* Areszt jest jednostką przeznaczoną. m.in. dla skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim.

Pojemność Aresztu wynosi 1010 miejsc. Podczas wizytacji w jednostce przebywało 953 osadzonych. Przegląd wybranej przez przedstawicieli KMP dokumentacji, nie ujawnił nieprawidłowości związanych z podstawami prawnymi ich pobytu w jednostce.

W ramach Aresztu funkcjonują 3 oddziały penitencjarne oraz Oddział Zewnętrzny, który nie był objęty wizytacją przedstawicieli KMP.

W budynku Aresztu znajdują się dwie cele wyznaczone do osadzania w nich osób z niepełnosprawnością. Znajdują się one w oddziale II, w pawilonie 0. Zgodnie z informacjami uzyskanymi od kierownictwa jednostki, osoby niepełnosprawne, co do zasady, umieszczane są w izbach chorych, które zgodnie z przedstawionymi

wyjaśnieniami, wyposażone są w sanitariaty przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych¹. Izby chorych wydzielone zostały w Oddziale III.

Tymczasem podczas oglądu jednostki, wizytujący ustalili, iż osoba z niepełnosprawnością ruchową przebywała w zwykłej celi mieszkalnej, przeznaczonej dla osadzonych pracujących (nr 105). Reprezentanci KMP zalecają umieszczanie osób z niepełnosprawnością ruchową w celi przystosowanej do ich potrzeb oraz wykorzystywanie wszystkich izb chorych zgodnie z przeznaczeniem.

3. Traktowanie

Z obserwacji pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: BRPO), poczynionych podczas wizytacji wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia. Osadzeni wskazywali wręcz na przychylny stosunek oddziałowych, wychowawców i personelu medycznego. Według ich relacji kadra kierownicza jednostki systematycznie wizytuje cele mieszkalne i niezwłocznie załatwia zgłaszane przez osadzonych sprawy. Ponadto wszystkie cele mieszkalne wizytowane są na bieżąco przez wychowawców oddziałów.

Osadzeni z niepełnosprawnością ruchową zwrócili uwagę na brak pomocy w wykonywaniu obowiązków życia codziennego (np. sprzątanie) od w pełni sprawnych współosadzonych. W opinii wizytujących, w celu zmobilizowania współosadzonych do pomocy warto rozważyć praktykę nagradzania sprawnych skazanych za pomoc osobom z niepełnosprawnością. Jednocześnie należy mieć na uwadze, iż przenoszenie odpowiedzialności za pomoc osadzonemu z niepełnosprawnością na współosadzonych, może nieść ze sobą ryzyko nadużyć lub braku zapewnienia wszystkich potrzeb. Dlatego też należy przywiązać szczególną uwagę do zapewnienia odpowiedniego składu osobowego w celi, aby przeciwdziałać niewłaściwemu traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością przez współosadzonych.

Opisując kwestię traktowania osadzonych z niepełnosprawnością, nie sposób nie zaznaczyć, że kontrola osobista tych osób powinna uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności, co z fizycznych względów, różni się od działania, jakie ma miejsce w przypadku innych osadzonych. W zastanej sytuacji, wobec braku zasad w opisywanym zakresie, może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Zaznaczyć należy, że

¹ Opis dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością w pkt 8 Raportu.

ta sprawa dotyczy zarówno osób osadzonych, jak i je odwiedzających. Mając na względzie powyższe, pracownicy BRPO uznają to zagadnienie za problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Zgodnie z informacją zastępcy kierownika działu ochrony w Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego Aresztu, uwzględniono pomoc osobom mającym problemy z poruszaniem się. Tymczasem udostępniony w tym przedmiocie dokument *Instrukcja w sprawie podejmowania działań ochronnych* nie zawiera powyższej kwestii. W opinii przedstawicieli Mechanizmu, właściwa organizacja ewakuacji osób z niepełnosprawnością powinna uwzględniać sposób ewakuacji osób niepełnosprawnych ruchowo ze wskazaniem osoby odpowiedzialnej za jej przeprowadzenie do czasu przyjazdu i przejęcia akcji przez dowódcę Straży Pożarnej.

W latach 2014 – 2015 do dnia wizytacji w jednostce miało miejsce 47 przypadków autoagresji osadzonych. Jeden z osadzonych był osobą z niepełnosprawnością (silny niedosłuch). Dokonał on samoagresji w postaci pocięcia przedramienia. Przyczyną podjętego działania było obniżenie nastroju, w związku z czym zakwalifikowane ono zostało jako emocjonalne i odstąpiono od ukarania. Osadzony zakwalifikowany został do grupy skazanych zagrożonych samobójstwem i objęto go wzmożonymi działaniami ze strony wychowawcy, psychologa i ochronnymi. Podjęte przez administrację Aresztu działania następcze oraz brak ukarania osadzonego wizytujący oceniają dobrze.

Negatywne uwagi rozmówców dotyczące kwestii traktowania ich przez pracowników Aresztu, nie miały związku z faktem niepełnosprawności, stąd zostały opisane w pkt 13 niniejszego raportu.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze Aresztu przedstawicielom Mechanizmu wynika, że w latach 2014-2015 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie karą umieszczenia w celi izolacyjnej.

Spośród osadzonych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, żaden nie zgłaszał zastrzeżeń w obszarze dyscyplinowania.

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 10/2015 Dyrektora Aresztu Śledczego z dnia 17 lutego 2015 r. w sprawie *ustalenia porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Radomiu oraz w Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Radomiu* (dalej: porządek wewnętrzny). Jego treść opracowana została w sposób zrozumiały i czytelny.

W Oddziale II oraz III tablice, na których udostępnione są informacje dla osadzonych są w zasięgu wzroku osób poruszających się na wózkach. Jednakże skrzynki na korespondencję do organów międzynarodowych oraz na sprawy penitencjarne umiejscowione zostały zbyt wysoko. Przyjmuje się, iż ich dolna krawędź nie powinna znajdować się wyżej niż 120 cm.

Wprowadzie znajdujące się na tablicach informacje dla osadzonych (m.in. adresy instytucji stojących na straży praw człowieka) mają wyłącznie formę wizualną, z pominięciem formy dotykowej, uwzględniającej sytuację osób niewidzących i niedowidzących, jednak osoby z niepełnosprawnością sensoryczną w tym obszarze, mogą zapoznawać się z niezbędnymi dla nich wiadomościami za pośrednictwem wychowawców, starszych celi i radiowęzła, który funkcjonuje w placówce.

Osadzeni mają dostęp do aktualnych aktów prawnych, orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, dzięki działającemu w jednostce stanowisku elektronicznego dostępu do internetowych baz danych oraz pomocy wychowawców, drukującym na ich życzenie potrzebne materiały z Internetu. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że wiedza wśród osadzonych na temat możliwości skorzystania z elektronicznych baz danych aktów prawnych jest znikoma. Ponadto stanowisko komputera (laptopa) z dostępem do BIPu jest niedostępne dla osób poruszających się na wózku, gdyż szerokość między ścianą a filarem stojącym przy stoliku wynosi 54 cm. Przyjmuje się zaś, iż optymalną szerokością umożliwiającą osobie na wózku inwalidzkim swobodny przejazd jest 90 cm.

Zgodnie z wyjaśnieniami kierownictwa jednostki, w przypadku zgłoszenia przez osadzonego z niepełnosprawnością ruchową konieczności skorzystania z BIPu, laptop zostanie mu udostępniony w innym miejscu, do którego będzie on miał łatwy dostęp.

W placówce nie korzysta się z pętli indukcyjnych. W przypadku osadzenia w Areszcie osób niesłyszących lub niedosłyszących, dysponujących odpowiednimi aparatami słuchowymi, konieczne jest zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomaganie słuchu. Podobnie potrzebne w takim przypadku będzie

zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego (co może się odbywać również za pośrednictwem Internetu czy elektronicznych translatorów).

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani i ukarani mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt, korzystając z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. Osadzeni nie zgłaszali uwag, co do częstotliwości wykonywanych połączeń. Zwrócenia uwagi wymaga wysokość na jakiej umieszczone zostały aparaty telefoniczne (135 cm). Przyjmuje się natomiast, że najwyżej umieszczony przycisk telefonu samoinkasującego nie powinien znajdować się na wysokości większej niż 120 cm.

Sala do widzeń ogólnych posiada wydzieloną strefę dla widzeń z dziećmi. W części sali widzeń tzw. „przez pleksę” zostało wyodrębnione stanowisko do rozmów za pomocą komunikatora *Skype*. W miejscu tym osadzeni korzystają również z dostępu do BIP, co zostało opisane powyżej.

Ze względu na konieczność pokonania wysokich progów (5 cm i większe), niemożliwe jest samodzielne przedostanie się do kompleksu sal widzeń przez osoby poruszające się na wózkach. Za maksymalną wysokość progu, umożliwiającą osobie na wózku swobodny przejazd uznaje się 2 cm. Ponadto w ciągu komunikacyjnym prowadzącym do sali widzeń stwierdzono brak spełnienia standardu dla szerokości drzwi - 90 cm.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W skład personelu medycznego zatrudnionego w Areszcie wchodzi lekarze specjaliści m.in: okulista, radiolog, neurolog, kardiolog, laryngolog, dermatolog, stomatolog, chirurg, psychiatra oraz chorób wewnętrznych. Przyjęcia wymienionych wyżej lekarzy odbywają się od poniedziałku do piątku, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. W przypadku wystąpienia potrzeby konsultacji lekarzy innych specjalizacji, osadzeni przewożeni są do służby zdrowia poza jednostkę.

Zgodnie z wyjaśnieniami wychowawcy penitencjarnego, w związku z brakiem gabinetu lekarskiego w Oddziale, w którym wydzielone zostały cele dla osób z niepełnosprawnością, w przypadku konieczności przeprowadzenia badania lekarskiego, odbędzie się ono w celi mieszkalnej. Wskazać w tym miejscu należy, iż cele te są jednoosobowe, w związku z czym intymność takiej wizyty zostaje zachowana.

Osadzeni przebywający w Oddziale III korzystają z gabinetu lekarskiego znajdującego się na tym samym poziomie. Wizytujący nie mieli zastrzeżeń co do dostępności do pomieszczeń ambulatorium.

8. Warunki bytowe

W oddziale II jednoosobowe cele nr 63 i 64 oraz jednoosobowa łazienka zostały uznane przez kierownictwo jednostki za dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Jednakże, drzwi wejściowe do tych pomieszczeń nie spełniają kryterium szerokości 90 cm.

Cela nr 63 wyposażona została w łóżko szpitalne (na kółkach). Tymczasem zdaniem wizytujących warunki w celach dla osób z niepełnosprawnością ruchową nie powinny przypominać tych w izbach szpitalnych i swoim wyposażeniem odbiegać od wyposażenia zwykłej celi mieszkalnej. Nadto wizytujący zwrócili uwagę na zły stan materacy, które wymagają wymiany. W celi nr 64 nieprawidłowa jest wysokość łóżka, gdyż nie oscyluje pomiędzy 45–55 cm.

Klamki służące do otwarcia okien są poza zasięgiem ręki osoby poruszającej się na wózku. Wysokość stołów oraz szafek znajdujących się na wyposażeniu obu cel jest odpowiednia tj. poniżej 135 cm (szafka) oraz pomiędzy 67-80 cm (stół).

Każda z cel posiada niezabudowany kącik sanitarny, który wyposażony został w umywalkę, miskę ustępową oraz poręcz. W ocenie wizytujących przyjęte w Areszcie rozwiązanie dotyczące nieosłonięcia kącików sanitarnych, nie zapewnia intymności osobom korzystającym z nich. Dodać należy, iż cele izolacyjne w Areszcie również posiadają niezabudowane i nieosłonięte kąciki sanitarne. W tej sprawie Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 20 lutego 2013 r. (sygn. RPO-682905-II-702/11/MK) wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej i w dniu 26 marca 2013 r. otrzymał zapewnienie, że problematyka dotycząca poprawy warunków bytowych w zakładach karnych i aresztach śledczych jest jednym z obszarów stałej kontroli i zainteresowania Służby Więziennej. Należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że *brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych*. W związku z powyższym pracownicy BRPO zalecają zamontowanie w celach zasłonek zapewniających intymność osadzonemu.

Wysokość obu muszli klozetowych nie jest odpowiednia do korzystania przez osoby z niepełnosprawnością, gdyż nie znajdują się one na wysokości 45-50 cm. Podobnie zamontowane przy nich oporęczowanie znajduje się w zbyt małej odległości od muszli, co utrudnia transfer osoby na muszle. Odpowiednia odległość poręczy od osi muszli wynosić powinna 40 cm.

Lustra oraz umywalki znajdują się na odpowiedniej wysokości, jednakże zamontowane przy umywalkach baterie uruchamiane są za pomocą kurków. Prawidłowe tymczasem jest zastosowanie baterii z przedłużoną dźwignią lub uruchamianej fotokomórką.

W oddziale III wydzielona została łazienka, która przeznaczona jest wyłącznie dla osób z niepełnosprawnością. Obecnie, zdaniem przedstawicieli KMP, nie może zostać uznana za dostosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Drzwi wejściowe nie spełniają kryterium szerokości 90 cm. Ponadto nieprawidłowa jest wysokość toalety oraz odległość poręczy od miski ustępowej.

Pod prysznicem zbyt wysoko zamontowane zostało krzesło (prawidłowo powinno być na wysokości 45-50 cm, podobnie jak muszla klozetowa) oraz poręcze, które winny znajdować się na wysokości 70-85 cm.

We wszystkich pomieszczeniach została zapewniona odpowiednia przestrzeń manewrowa (150x150 cm).

Wizytujących poinformowano, iż Areszt nie dysponuje celami przejściowymi, które byłyby dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. W razie potrzeby dyrektor AŚ może zmienić przeznaczenie celi numer 63 lub 64.

W związku z pobytem osadzonych z niepełnosprawnością w izbach chorych, wizytujący ocenili dostosowanie tych pomieszczeń do ich potrzeb. Zgodnie bowiem z wyjaśnieniami administracji Aresztu izby chorych wyposażone są w sanitariaty przystosowane do osób niepełnosprawnych. W wyniku dokonanego oglądu wizytujący stwierdzili, iż dostosowanie to ogranicza się wyłącznie do zamocowania poręczy. Szerokość drzwi, wysokość luster, wysoki próg prysznicowy (w celi nr 110 – 9 cm) oraz brak przestrzeni manewrowej faktycznie uniemożliwia osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim skorzystanie z sanitariatu. Tymczasem, zgodnie z *załącznikiem nr 2 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2012 r. poz. 808)* w ambulatorium z izbą chorych wyodrębnia się pomieszczenia izby chorych, w tym izby chorych dostosowane dla osób

niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich, posiadające wyznaczone miejsce lub pomieszczenie służące do utrzymania higieny osobistej, wyposażone co najmniej w miskę ustępową, umywalkę z ciepłą i zimną wodą.

Wskazać w tym miejscu należy, iż kółka łóżek szpitalnych w wizytowanych izbach chorych, w związku z niesprawnymi hamulcami, umieszczone były w puszkach po konserwach, aby uniemożliwić ich przemieszczanie.

Wskazać w tym miejscu należy, iż cela 105, w której w dniach wizytacji przebywał osadzony poruszający się o kuli, jest zwykłą celą mieszkalną, nieposiadającą na swoim wyposażeniu żadnych udogodnień dla osób z niepełnosprawnością, w tym oporęczowania w kącie sanitarnym. Podobnie zwizytowane przez przedstawicieli KMP cele do wykonywania kary izolacyjnej nie były wyposażone w żadne udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością.

W Areszcie zamontowane zostały 3 windy, z których w razie potrzeby, mogą korzystać osoby mające problem w poruszaniu się.

Z części Aresztu, w której znajdują się izby chorych w 2014 r. wyprowadzony został zjazd na plac spacerowy. Zgodnie z wyjaśnieniami administracji Aresztu, umożliwienie osadzonemu z niepełnosprawnością swobodnego dojścia na pole spacerowe zadecydowało o umieszczeniu tych osób w tym oddziale. Jednakże wskazać w tym miejscu należy, iż szerokość drzwi oraz progu, które osadzony musi pokonać w celu skorzystania ze spaceru nie spełnia wymienionych wyżej norm umożliwiających osobie na wózku swobodne poruszanie się.

Zgodnie z informacją dyrektora AŚ, żadnego dostosowania dla potrzeb przewozu osób z niepełnosprawnością nie ma samochód Służby Więziennej, którym wożeni są osadzeni. Należy zatem zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 66 ust. 1 pkt 1 Prawa o ruchu drogowym *pojazd uczestniczący w ruchu ma być tak zbudowany, wyposażony i utrzymany, aby korzystanie z niego nie zagrażało bezpieczeństwu osób w nim jadących (...) i nie narażało kogokolwiek na szkodę*. Wprawdzie rozporządzenie Ministrów: Spraw Wewnętrznych, Obrony Narodowej, Finansów oraz Sprawiedliwości z dnia 17 października 2014 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów specjalnych i używanych do celów specjalnych Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, kontroli skarbowej, Służby Celnej, Służby Więziennej i straży pożarnej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1421) nie zawiera szczegółowych wytycznych związanych z opisywanym obszarem,

niemniej jednak powszechnie wiadome jest, że osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich powinny być przewożone przy użyciu pojazdów wyposażonych w windę lub pochylnię dla wózka oraz miejsce, w którym możliwe jest stabilne zamocowanie wózka z pasażerem. Przedstawiciele Mechanizmu oczekują na wyjaśnienie, czy przy zakupie pojazdów m.in. dla wizytowanego Aresztu brano było pod uwagę przeznaczenie tej jednostki, zgodnie z decyzją Dyrektora Generalnego, o której mowa była już wcześniej.

Ponadto pracownicy BRPO zwracają się do dyrektora Aresztu o wyjaśnienie, czy w przypadku konieczności przewozu osób na wózkach inwalidzkich, możliwe jest skorzystanie ze specjalistycznego transportu pozawięziennych firm transportowych,

9. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Osadzeni mogą spędzać wolny od obowiązków czas w celach i w świetlicach oglądając TV, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, grając w gry stolikowe i zręcznościowe. Ponadto, po uzyskaniu zgody dyrektora Aresztu popartej opinią lekarza, mogą uczestniczyć w zajęciach na sali sportowej. Dodatkowo w ramach działalności penitencjarnej prowadzone są programy resocjalizacyjne z zakresu kultury fizycznej oraz promocji zdrowia. Organizowane są też turnieje wiedzy, spotkania z ciekawymi osobami.

Wśród licznych programów resocjalizacyjnych nie ma żadnych, które dotyczyłyby problemu niepełnosprawności.

Na terenie Aresztu działają koła zainteresowań osadzonych: brydżowe, tenisa stołowego, szachowe, plastyczne, modelarskie.

Każdy osadzony ma prawo korzystać z książek znajdujących się w bibliotece jednostki. W oddziałach znajdują się punkty biblioteczne lub osadzeni składają indywidualne zamówienia z katalogu książek. Areszt prowadzi prenumeratę prasy (Gazeta Wyborcza, Echo Dnia), które trafiają na oddziały mieszkalne.

Jednakże osadzeni, z którymi rozmawiali wizytujący (osoby starsze i niepełnosprawne) wskazywali na ubogą ofertę zajęć k-o, twierdząc, iż jedyną możliwością jest wyjście na świetlicę i gra w tenisa.

Mając na uwadze powyższe, przedstawiciele Mechanizmu zalecają wzbogacenie oferty zajęć skierowanych do osób z wymienionych grup. Należy wskazać, że Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) trafnie zauważa, iż *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport,*

itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach - gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy – nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy bezczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji (reguła 25.2). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zatem podejmowanie działań na rzecz większej aktywności kulturalno - oświatowej wśród osadzonych starszych i z niepełnosprawnością oraz stworzenie warunków do częstszego przebywania poza celą mieszkalną.

Wskazać w tym miejscu należy, iż w oddziale, w którym wyodrębnione zostały cele dla osadzonych niepełnosprawnych, obniżenia wymaga próg do świetlicy.

10. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z informacją udzieloną przedstawicielom KMP, osoby z niepełnosprawnością nie są zatrudnione w jednostce, nie ma także przygotowanych dla nich ofert pracy. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku, proponowanym przez jednostkę penitencjarną. Wobec powyższego, pracownicy BRPO proszą o wyjaśnienie, czy w przypadku osadzenia w Areszcie skazanych z niepełnosprawnością, zgłaszających chęć podjęcia pracy, kadra placówki podejmowała działania w opisywanym zakresie.

Wizytującym przekazano, że organizacje i instytucje współpracujące z Aresztem nie ograniczają i nie dyskryminują osób z dysfunkcjami fizycznymi w dostępie do organizowanych przez siebie spotkań, ale też nie skupiają swojej aktywności na osobach z niepełnosprawnością.

W latach 2014 – 2015 wśród absolwentów kursów zawodowych, zorganizowanych przez jednostkę, nie było osób z niepełnosprawnością.

11. Personel

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów: ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych.

W zakresie szkoleń z komunikacji, radzenia sobie ze stresem oraz zarządzania stresem przeszkolonych zostało 11 funkcjonariuszy z działu penitencjarnego oraz 11 funkcjonariuszy z działu ochrony.

Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej, zatrudnionych w Areszcie, szkoleniami obejmującymi sposób postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf 92/ 3) dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego], które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.*

12. Prawo do praktyk religijnych

Posługę kapłańską sprawuje w AŚ kapelan rzymskokatolicki. Ponadto Areszt podpisał porozumienie z Kościołem Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Zielonoświątkowym, Towarzystwem Biblijnym i Traktatowym Związku Wyznania Świadców Jehowy.

Msze święte odbywają się w kaplicach jednostki. Z wyznaczonych cel dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością (budynek O) osadzeni poruszający się na wózku mają swobodny dojazd do znajdującej się w oddziale kaplicy. Jednakże, faktyczne osadzenie osadzonych niepełnosprawnych w izbach chorych

praktycznie uniemożliwia osobie poruszające się na wózkach wzięcie udziału we mszy, bez korzystania z pomocy innych osób.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji, niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

a) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Porządek wewnętrzny Aresztu nie uwzględnia możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane, również po przybyciu do jednostki, celem poinformowania osoby najbliższej o miejscu swojego pobytu. Zakaz ten obejmuje również kontakty z obrońcą lub pełnomocnikiem, o których mowa w art. 215 § 1 k.k.w. Przedstawiciele KMP wskazują, że Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż wynikający z przepisu art. 217 c k.k.w. zakaz korzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego, nie ma zastosowania do kontaktów tymczasowo aresztowanego z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym. Należy w tym miejscu przywołać sentencję wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 listopada 2014 r. o sygn. akt. K 54/13 (Dz. U. z 2014 r., poz. 1707), w którym TK uznał art. 217 c k.k.w. za niezgodny z art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Przedstawiciele Mechanizmu przy okazji zwracają również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu po osadzeniu w areszcie śledczym – art. 211 § 2 k.k.w. *Kodeks nie określa formy, w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo, ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja Zakładu ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą* (S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2010 r.). Kierując się wyżej wskazanymi argumentami, przedstawiciele KMP zalecają respektowanie prawa osób aresztowanych do bezzwłocznego, czyli również telefonicznego, poinformowania rodziny o miejscu ich pobytu i prawa do porozumiewania się, również telefonicznie, z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym.

Zgodnie z rozdziałem IX porządku wewnętrznego w Areszcie nie realizuje się widzeń w następujące święta: Boże Narodzenie, Nowy Rok, Trzech Króli, Wielkanoc,

Konstytucji 3 Maja, Boże Ciało, Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, Wszystkich Świętych, Święto Niepodległości.

W dniu 26 marca 2013 r. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich skierował do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wystąpienie w sprawie umożliwienia widzeń zarówno w dni świąteczne, jak i inne dni, ustawowo wolne od pracy (dot. RPO-701427-VII-720.5/12/DK). W ocenie Rzecznika bliskość w rodzinach utrzymywana jest między innymi dzięki podtrzymywaniu zwyczaju spotkań w określone dni w roku. Nadto osoby pracujące mają w te dni, ze względu na zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy, niejednokrotnie rzadką szansę na dotarcie do niemieszkających w pobliżu członków rodzin. Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym zostało uznane za jeden z najważniejszych elementów oddziaływania na skazanych (art. 67 § 3 K.k.w.). Inspirowanie kontaktów skazanych z osobami najbliższymi jest jednym z podstawowych elementów oddziaływań penitencjarnych [§ 7 ust. 2 pkt 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1469)]. W tej mierze warto również przywołać Europejskie Reguły Więzienne: *władze więzienne winny pomagać więźniom w utrzymaniu odpowiedniego kontaktu ze światem zewnętrznym oraz zapewniać im w tym celu odpowiednie wsparcie materialne* (Reguła 24.1). W dniu 25 kwietnia 2013 r. Dyrektor Generalny Służby Więziennej zgodził się z Rzecznikiem w tej sprawie (dot. BDG-70-38/13/431), a następnie wystosował do dyrektorów wszystkich jednostek penitencjarnych polecenie wyznaczenia w porządkach wewnętrznych dni widzeń, które będą realizowane w ważne dni świąteczne, niezależnie od obrządku oraz w pozostałe dni ustawowo wolne od pracy. Wobec powyższego pracownicy BRPO zalecają umożliwienie realizacji widzeń osadzonych również w inne dni świąteczne i oraz w dni ustawowo wolne od pracy, a także zmianę treści porządku wewnętrznego w tym zakresie.

b) Prawo do informacji

Dokonując oglądu cel przejściowych, wizytujący dostrzegli, iż na ich wyposażeniu brakuje informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych, co zalecają uzupełnić. Zgodnie z decyzją Dyrektora Generalnego SW z dnia 31 marca 2014 r. (nr pisma BP-073-88/14/262), wszystkie cele przejściowe w jednostkach penitencjarnych mają być wyposażone w ww. informatory w polskiej wersji językowej. Stanowi on kompendium podstawowej wiedzy dla osadzonych o

przysługujących prawach, uprawnieniach i obowiązkach. Dyrektor Generalny SW zaznaczył także, iż standardem powinno być także wyposażenie cel przejściowych w regulaminy porządkowo-organizacyjne.

c) Prawo do ochrony zdrowia

Badania lekarskie skazanych odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. W przedmiotowej sprawie Rzecznik wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego, który w dniu 26 lutego 2014 r. wydał wyrok stwierdzający niezgodność art. 115 § 7 k.k.w. z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (sygn. akt K22/10). Standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu). Wizytujący zalecają zatem zaprzestanie przeprowadzania badań lekarskich w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, chyba, że lekarz zgłosi taką potrzebę.

Poważne zastrzeżenia budzi praktyka dotycząca odzieży skarbowej, na którą skarżyli się osadzeni. Otóż zgodnie z otrzymanymi informacjami, w trakcie konwojowania poza teren Aresztu (zarówno do więziennych, jak i do wolnościowych placówek zdrowia) są oni przebierani w odzież skarbową. Praktyka ta stoi w sprzeczności z zapisem art. 111 § 2 k.k.w., zgodnie, z którymi w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach skazany i tymczasowo aresztowany korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa. W świetle powołanych przepisów przebieranie osadzonych w odzież skarbową dopuszczalne jest tylko na zasadzie wyjątku od reguły, którą jest korzystanie z odzieży własnej. Nieobwarowany żadnymi dodatkowymi przesłankami bezwzględny wymóg używania odzieży skarbowej podczas wizyt w miejscach publicznych niezwiązanych z wymiarem sprawiedliwości prowadzi do stygmatyzacji osadzonych, niemającej rzeczywistego uzasadnienia. Prawo osadzonego do założenia własnego ubrania lub innego nierzucającego się w oczy stroju w czasie pobytu poza terenem miejsca pozbawienia wolności zostało sformułowane m. in. we *Wzorcowych regulach minimalnych postępowania z więźniami*, zatwierdzonych przez

Radę Społeczną ONZ rezolucjami 633C [XXIV] z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 [LXII] z dnia 13 maja 1977 r. (reguła 17) oraz *Europejskich Regulach Więziennych*, przyjętych w formie zalecenia nr [2006]2 Komitetu Rady Europy z dnia 11 stycznia 2006 r. (reguła 20). Dlatego też przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają umożliwić osadzonemu korzystanie z własnej odzieży podczas konwojowania poza teren jednostki, a przebieranie w odzież skarbową stosować tylko w uzasadnionych konkretnymi okolicznościami przypadkach indywidualnych.

W aktach osobowych osadzonego (dane osobowe usunięto) znajdowała się opinia sądowo-psychiatryczna z dnia 10.07.2013 r., w której rozpoznano organiczne zaburzenia osobowości oraz afazję mieszaną i stwierdzono, iż *pobyt w Zakładzie Karnym stanowić będzie poważne niebezpieczeństwo dla jego zdrowia i życia*. Ponadto w protokole posiedzenia sądu z dnia 04.09.2013 r. biegła stwierdziła, iż *zagrożenie dla życia lub zdrowia skazanego w trakcie odbywania kary w zakładzie karnym z oddziałem szpitalnym na pewno nie będzie większe niż teraz, gdy jest na wolności*. Zgodnie z notatką psychologa znajdującą się w aktach osobowych od dnia 18.09.2013 r. skazany przebywa w izbie chorych. W opisanej kwestii wizytujący otrzymali wyjaśnienia, iż w związku z koniecznością stałej opieki medycznej nad skazanym, został on osadzony w izbie chorych ze względu na jej położenie blisko ambulatorium. Jednakże, zgodnie z informacjami uzyskanymi podczas podsumowania wizytacji, trwały czynności przygotowujące do przetransportowania osadzonego do Aresztu Śledczego w Krakowie, w którym znajduje się oddział szpitalny. W związku z powyższym wizytujący zwracają się z prośbą o informację o stanie sprawy.

d) Traktowanie

W rozmowach z osadzonymi pojawiały się sygnały dotyczące zwracania się do nich po nazwisku lub „na ty” przez funkcjonariuszy działu ochrony. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele KMP zalecają:

I. Aresztu Śledczego w Radomiu:

1. umieszczanie osób z niepełnosprawnością ruchową w celach dla nich przeznaczonych;
2. objęcie wszystkich pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową;
3. dostosowanie izb chorych do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
4. wykorzystywanie izby chorych zgodnie z przeznaczeniem;
5. poszerzenie oferty kulturalno-oświatowej o zajęcia dla osób starszych i z niepełnosprawnością;
6. uzupełnienie Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego Aresztu o wskazane w pkt 3 kwestie dotyczące ewakuacji osób z niepełnosprawnością;
7. zapewnienie dostępności miejsc i urządzeń Aresztu do potrzeb osób z niepełnosprawnością, zgodnie z wskazówkami zawartymi w pkt 5, 6, 8 raportu;
8. naprawę łóżek w izbach chorych;
9. w przypadku osadzenia osób niesłyszących i niedosłyszących, zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomagania słuchu (w przypadku korzystania przez nich z odpowiednich aparatów słuchowych) oraz zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego;
10. przypomnienie personelowi Aresztu o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *Pan*;
11. zagwarantowanie intymności przy czynnościach fizjologicznych osobom umieszczanym w celach jednoosobowych, w tym izolacyjnych;
12. uzupełnianie brakujących w celach informatorów dla cudzoziemców;

13. wyznaczenie w porządku wewnętrznym jednostki dni widzeń, które będą realizowane w ważne dni świąteczne, niezależnie od obrządku oraz w pozostałe dni ustawowo wolne od pracy;
14. rozpowszechnienie wśród osadzonych informacji o możliwości dostępu do stanowiska komputerowego z BIP;
15. umożliwienie osadzonym korzystania z własnej odzieży podczas konwojowania poza teren jednostki;
16. zaprzestanie przeprowadzania badań lekarskich w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, chyba, że lekarz zgłosi taką potrzebę.

Pracownicy BRPO oczekują jednocześnie na udzielenie wyjaśnień w sprawach przedstawionych w pkt 8,10 i 13c.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Warszawie

1. uwzględnienie wymienionych w niniejszym Raporcie potrzeb, poprzez przyznanie środków finansowych niezbędnych do realizacji zaleceń dotyczących koniecznych modernizacji, uzupełnienia wyposażenia, tłumaczeń dla cudzoziemców oraz szkoleń personelu;
2. wyjaśnienie kwestii zakupu samochodów do transportu osadzonych w jednostce penitencjarnej przeznaczonej m.in. dla skazanych poruszających się na wózkach inwalidzkich (patrz pkt 8 raportu).